

УДК: 159.954

ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ НЕГАТИВНОЇ ДІЇ СІМЕЙНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ НА ДІТЕЙ З РОДИН ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Крупник І. Р., к. психол. н., старший викладач кафедри загальної та соціальної психології

Херсонський державний університет

Крупник Г. А., практичний психолог, спеціаліст I категорії

Херсонський обласний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів

Нестача батьківської уваги є серйозним психотравмуючим фактором для особистості дитини. У сьогоднішні дні окрім дітей-сиріт та дітей з неповних сімей з'явилась, на жаль, ще одна категорія дітей, яка страждає від браку сімейної взаємодії – це діти з родин трудових мігрантів. Проблема впливу родинної депривації на дітей, батьки яких трудові мігранти, потребує ґрунтовного вивчення. Взагалі, якщо подивитись на сім'ю як на інститут виховання, то коли ця головна функція виконується батьками в недостатній мірі, чи взагалі не виконується, можливо є сенс ставити під сумнів взагалі існування такої сім'ї. Сімейне благополуччя складається не тільки з матеріального компоненту і, хоча більшість батьків покидаючи країну керується «благими намірами»: дати дитині пристойну освіту, квартиру, тощо, на жаль не в змозі подарувати хоча б крапельку любові та розуміння дитячій душі. Брак спілкування з батьками, негативно впливає на дитину, унеможливорює здатність до створення моделей довірливих взаємовідношень.

На жаль, не слід очікувати, що прояви родинної депривації зникнуть, коли батьки приїжджають з-за кордону максимум на один – два місяці на рік. В результаті відсутності постійного спілкування з батьками, зворотнього зв'язку з ними, поступово втрачається взаєморозуміння. До того ж значущість батьків при їх відсутності у дитини зменшується, можезаміщуватись ровесниками чи дорослими з антисоціальною поведінкою. Тому не дивно, що з від'їздом батьків у учнів погіршується успішність навчання, збільшується кількість прогулів, хуліганство, бійки [1]. Слід очікувати того, що чим довше буде знаходитись

дитина в ситуації «батьки є – і водночас вони відсутні», тим важчими будуть прояви соціальної депривації.

Проблема впливу тимчасової відсутності батьків на становлення особистості дитини, висвітлювалась в працях Г.В. Барабашук, Г.В. Католик, Н.І. Куб'як, тощо[2; 4; 6]. Згідно досліджень вказаних науковців у дітей з родин, у яких батьки працюють за кордоном спостерігаються порушення, які торкаються більшою мірою емоційної та особистісної сфери. Відхилення у психіці можуть видаватися не такими явними (як наприклад у дітей-сиріт), але бути доволі важкими і виявлятися здатними заважати будувати стосунки з іншими людьми, пошуку свого місця у світі, самореалізації та самоактуалізації, тощо. Маємо на увазі такі розлади, як: високу особистісну тривожність, роздратованість, негативізм, ворожість, підозрілість, пригніченість та депресію, неадекватну самооцінку, підвищену агресивність, дисфорію, іпохондрію, превалювання гедоністичних мотивів. Найважливіші психічні потреби дитини – такі, як потреба у безпеці, любові, визнанні та емоційному сприйнятті, повазі, – в наслідок фізичної відсутності батьків не задовольняються в достатній мірі, що викликає у дитини психічний дискомфорт та страждання. Особливо травматична ситуація від'їзду батьків за кордон стає тоді, коли їх відсутність дитина сприймає як брак любові до неї. Дитині важко зрозуміти мотиви відсутності найближчих людей. В результаті зміни соціального оточення, послаблення батьківського контролю негативна ситуація в сім'ї трудових мігрантів поглиблюється. Раптове отримання дитиною повної свободи дій теж може призвести до відчуття тривоги. Крім того, як правило, у дитини виникає занепокоєння за батьків і в результаті вона знаходиться в стані постійного стресу. Проблеми, які вирішує особистість, що розвивається, через поради батьків, діти трудових мігрантів не завжди можуть розв'язати у своєму соціальному оточенні.

В наслідок відсутності батьків у дітей виникає почуття самотності, амбівалентність почуттів до рідних і, як наслідок – почуття провини, непотрібності, тривалий депресивний стан. Можлива загальна

інфантилізація або мозаїчний розвиток особистості. Окремо слід відмітити порушення статевої ролі ідентифікації. Згідно досліджень Г.В. Католик та А.Л. Підсаднюк, у хлопців, в яких батько трудовий мігрант, та у дівчат, в яких мати знаходилась на заробітках за кордоном, статева ідентифікація недостатньо розвинута [4, с.31–33]. У наслідок періодичної відсутності батьків наявні обмеження у засвоєнні соціальних ролей, що порушує процес соціалізації особистості, виникають труднощі у засвоєнні моральних норм, ускладнюються взаємини з однолітками. Як наслідок, це може призвести до соціальної ізоляції дитини. Особливо травматичним є характерний для дистантних родин періодичний розрив емоційних зв'язків між її членами. При епізодичній депривації у дитини може бути відсутнім позитивне відношення до себе, зниження самоцінності. Родина, втрачаючи цілісність, не може компенсувати виховний вплив відсутнього члена сім'ї. Як наслідок, у дітей з родин трудових мігрантів проявляються типові особистісні, емоційні та поведінкові розлади, які виникають при впливі родинної депривації на дітей, які довгий час виховуються без батьків. Таким чином наявність психотравмуючої ситуації внаслідок довгої відсутності батьків, порушення структури сім'ї, брак виховного впливу та соціально цінної інформації, що обмежує засвоєння соціальних ролей, нестача спільних видів діяльності у родині, побуту та відпочинку, відсутність опіки одного (чи обох) батьків, нестача емоційного, інтимно-особистісного спілкування з близькими дорослими та психологічної підтримки веде до емоційних та особистісних розладів.

Для зменшення впливу родинної депривації потрібно проводити роботу системно і в декількох напрямках. Класик дитячої психології Л.І. Божович стверджувала, що там де батьки та діти перестають розуміти один одного, де у вихованні нема систематичності та постійності, вплив батьків зводиться до нуля [3].

Тому, по-перше, батьки повинні донести до розуміння дитини причини від'їзду. Дослідження виявляють навіть покращення поведінки та успіхів у навчанні при умові розуміння мети від'їзду батьків.

По-друге, інші значущі дорослі (родичі та вчителі, шкільні психологи) повинні сформувавши єдині вимоги до підлітка, які мають бути чітко аргументовані і зрозумілі. Наприклад, чому саме не слід спілкуватись з тією чи іншою групою людей. Показати варіанти розвитку ситуацій якщо дитина, реалізуючи почуття дорослості, не послухається. Один із варіантів проведення такої роботи, це психологічні тренінги, мета яких підвищення рівня емоційно позитивних взаємин в процесі спілкування. Психологам слід порекомендувати застосування вправ та ситуацій позитивного діалогічного впливу на особистість підлітка, щоб допомогти зробити більш багатоваріантним вибір форм і стилю поведінки та створити позитивний емоційний фон спілкування, зменшити конфліктність. Підвищити рівень розуміння поведінки інших людей. Знову ж таки допомогти дитині зрозуміти причини від'їзду за кордон батьків. Для зняття тривожності, негативних емоційних переживань, дискомфорту в спілкуванні проводити релаксаційні вправи на розслаблення, аутотренінг, обговорення психічних якостей особистості підлітка, формування установки на осмислення себе і своїх якостей, вміння бачити і відчувати, адекватно сприймати емоційні реакції і стани інших людей. Важливий напрям психологічної корекції дітей мігрантів (враховуючи важливість навчальної діяльності для повноцінного розвитку особистості): робота по підвищенню мотивації до навчання (як правило вона знижується), розвитку вміння керувати емоціями, знаходити спільну мову з дорослими (особливо з батьками) та однолітками, в тому числі і у конфліктних ситуаціях, корекція гендерної ідентичності (в наслідок відсутності батька чи матері можливі відхилення із формуванням психологічної статті). Слід також приділити увагу професійному самовизначенню (для дітей з родин мігрантів характерно обирати професію, акцентуючись на фінансовому компоненті). Особливу увагу в програмі тренінгів слід приділити родинним уявленням (допомога у розумінні мотивів від'їзду батьків та формування цілісних, не ідеалізованих, емоційно позитивних уявлень про свою майбутню родину). Кінцевою метою таких психологічних

тренінгів повинна бути адаптація дитини з родини трудових мігрантів до складних життєвих обставин[5].

І по-третє, і можливо головне: не забувати про потребу дитини у любові та повазі до неї, до її гідності, спілкуванні та взаєморозумінню з батьками. До речі, не слід забувати і про нові технічні можливості. Наприклад, батьки мають можливість спілкуватись з дитиною не тільки по телефону, але й електронною поштою, навіть бачити один одного кожен день по скайпу. Робота у цих напрямках дозволить зменшити негативний фактор сімейної депривації.

Література

1. Байзетінова Г.В., Григор'єва О.В. Особливості Я-концепції підлітків, батьки яких тривалий час перебувають за кордоном // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №5. – с. 56-58.
2. Барабашук Г.В. Соціальна ідентичність особистості як суб'єкта сімейних трансформацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук спец: 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Г.В. Барабашук. – Луцьк, 2014. – 20 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Под ред. Д.И. Фельдштейна / Вступительная статья Д.И. Фельдштейна. 2-е изд. – М.: «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.
4. Католик Г.А. Діти трудових емігрантів. Особливості особистісної ідентичності у підлітково-юнацькому віці / Г.А. Католик, А.Л. Підсаднюк // Практична психологія психологія та соціальна робота. – 2006. – №12. – С. 31 – 33.
5. Крупник І.Р. Особливості психологічного супроводу дітей трудових мігрантів // Соціально-психологічні технології розвитку особистості : колективна монографія / І.Р. Крупник, Г.А. Крупник / відпов. ред. Блинова О.Є. – Херсон : Гельветика, 2014. – С.185– 194

6. Куб'як Н.І. Запобігання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку з дистантних сімей: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Н.І. Куб'як. – К., 2010. – 20 с.